

УДК 327(477:4-6ЄС):355.48(477-651.2:410-651.1)

© Оксана Каліщук* (Луцьк)

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СОЮЗ ТА УКРАЇНА: КЕЙС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Представлено та проаналізовано думку вітчизняного й зарубіжного політикуму та експертного середовища щодо впливу російсько-української війни на євроінтеграційний поступ України. Експерти вказують, що у випадку російсько-української війни (як загалом створення заморожених конфліктів на теренах колишніх радянських республік) одним із мотивів росії є саме недопущення європейської та євроатлантичної інтеграції. Аналіз думок експертів дозволив усталити, що російсько-українська війна має вплив і на Україну, і на країни ЄС. На переконання вітчизняних та зарубіжних авторів сучасний зовнішньополітичний діалог ЄС та України фокусується довкола питань російської агресії. Експерти виділяють основні напрями залученості Брюсселя: намагання залагодити конфлікт з РФ за допомогою дипломатичних інструментів, застосування санкцій та надання фінансової, військової, гуманітарної допомоги. Процес євроінтеграції є взаємовигідним для обох сторін і розуміння цього є важливим для його успішності. Визначено окреслені експертами виклики та завдання для України і країн ЄС для розбудови діалогу та офіційного оформлення міждержавних відносин. Констатовано, що експертні оцінки та аналітичні студії мають прикладний характер і аналізують регіональні та світові безпекові виклики.

Ключові слова: Україна, Європейський Союз, російсько-українська війна, євроінтеграція.

Oksana Kalishchuk (Luts'k)

THE EUROPEAN UNION AND UKRAINE: THE CASE OF THE RUSSIAN-UKRAINIAN WAR

Abstract. *The article presents and analyses the opinions of domestic and foreign politicians and experts on the impact of the Russian-Ukrainian war on Ukraine's European integration progress. On 24 February 2022, Russia escalated its conflict with Ukraine by attacking Ukraine on several fronts, which was the largest military attack on a sovereign state in Europe since World War II. Experts point out that in the case of the Russian-Ukrainian war (and the creation of frozen conflicts in the former Soviet republics in general), one of Russia's motives is to prevent European and Euro-Atlantic integration. An analysis of experts' opinions has shown that the Russian-Ukrainian war has an impact on both Ukraine and the EU. According to domestic and foreign authors, the current foreign policy dialogue between the EU and Ukraine is focused on the issue of Russian aggression. Experts identify the main areas of Brussels' involvement: attempts to resolve the conflict with Russia through diplomatic instruments, the application of sanctions and the provision of financial, military and humanitarian assistance. The process of European integration is mutually beneficial for both sides, and understanding this is important for its success. The article identifies the challenges and tasks for Ukraine and the EU countries to develop dialogue and formalise interstate relations, as outlined by experts. The political and strategic approach that should have underpin the EU's policy towards potential EU member states from the outset, has been sidelined over the years in favour of an overly bureaucratic and technical process that favours form over substance. It is stated that expert assessments and analytical studies are applied in nature and analyse regional and global security challenges. The issue of updating the methodological tools and changing value strategies.*

Keywords: Ukraine, European Union, Russian-Ukrainian war, European integration, criteria for EU membership.

Постановка наукової проблеми та її значення. Повномасштабна російсько-українська війна суттєво змінила світ і геополітичну ситуацію, ускладнила визначення стратегічних пріоритетів та партнерів. Розпочнемо з констатації — взаємовідносини України та ЄС були хвилеподібними й, відповідно, моделі інтеграції української держави під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників

* д.і.н., професорка кафедри всесвітньої історії Волинського національного університету імені Лесі Українки.
Doctor of History, Professor, Department of World History, Lesya Ukrainka Volyn National University.
orcid.org/0000-0003-1272-7920
e-mail: kalishchuk.oxana@vnu.edu.ua

коливалися між вибором «західного» чи «східного» взірця. Російська агресія лише увиразнила неможливість «сидіння на двох стільцях» та необхідність вибору.

Аналіз останніх досліджень. Уже нині російсько-українська війна та її вплив на відносини ЄС — Україна стали предметом зацікавлення вітчизняних та зарубіжних вчених. Значний внесок у висвітлюванні цієї теми зробили А. О. Багатуренко, К. В. Бакал, А. І. Винокурова, Б. О. Галімух, К. Т. Гейдарова, Д. В. Коваль, О. М. Маєвська, О. М. Гончаренко, які дослідили проблеми євроінтеграції України та поглиблення відносин Європейського Союзу з Україною.

Виклад основного матеріалу. Ще задовго до 2022 р. частина знаних політиків та експертів застерігали, що це питання для України є питанням виживання. Збігнев Бжезінський відверто називав умовою існування України як незалежної держави — перетворення її у частину Центральної Європи, а не Євразії¹. Не менш категорично формулював своє бачення ситуації й завбачливо застерігав уже німецький політик Едгар Бар: «У сучасному проміжному статусі Україні навряд чи вдасться самостійно підтвердити свою державність впродовж тривалого часу. Цей вакуум, ймовірно, вже зникне впродовж останніх 10–15 років... Україна або інтегрується до Європейського Союзу, або — коли не номінально, то де-факто — знову зіллється в союзі з Росією»². Гарантією утвердження України як незалежної держави вбачали входження її до інтегрованого євроатлантичного простору безпеки й українські вчені. На їхнє переконання, це є лише справою часу і усвідомлення цієї стратегічної мети.

Російсько-українська війна лише увиразнила безальтернативність цього вибору та його глибинну суть. На цивілізаційний характер російсько-української війни експертне середовище звертало увагу від її початку³. Передовсім небажання України вписуватися у російську цивілізаційну парадигму, орієнтація на загальноєвропейські й євроатлантичні демократичні цінності, на переконання Алли Киридон та Сергія Трояна, стали визначальним мотивом новітнього «хрестового походу» росії супроти України у політичному, соціальному, культурному, інформаційно-ідеологічному й збройному вимірах⁴.

Як сформулював Олег Калакура — для України перемога у війні це, окрім іншого, можливість завершити цивілізаційний транзит від посттоталітарного суспільства до демократичного і від євразійської до західної цивілізації⁵.

За визначенням Олександра Резніка, євроінтеграційні прагнення українців пройшли шлях від амбівалентності до увиразнення⁶. Однак лише від 2014 р. євроінтеграція стала визначальним напрямом української політики, а від початку повномасштабного вторгнення РФ 24 лютого 2022 р. — пріоритетним, єдино можливим й невідворотним шляхом подальшого розвитку України. Аналітики наголошують, що європейська інтеграція стала геополітичним вибором України, записаним з 2015 р. в Конституції й Концепції національної безпеки, та з 2021 р. в Стратегії зовнішньополітичної діяльності 2021 р. Війна активізувала та довела готовність українців захищати європейський шлях розвитку та зміцнила громадську підтримку руху до ЄС.

Так чи інак, саме європейські цінності стали чинником консолідації українського суспільства в умовах російсько-української війни. Ба більше — у ширшому сенсі деякі з учасників наукового дискурсу говорять про євроінтеграційний процес як складову української національної ідеї⁷.

При цьому експерти та експертки зауважують, що цей тектонічний зсув спостерігаємо не лишень в Україні, а й у країнах Європи (до того ж у короткі терміни): «Революція Гідності не призвела до, наприклад, формування більш амбітної стратегії ЄС щодо України. Я нагадаю, що і Угода про асоціацію, і План дій щодо візової лібералізації — все це було ще до Революції Гідності. Цей перетин бар'єру від сусідства — третя країна, сусід, партнер, — до член родини, *member of family*, це змінилося буквально протягом місяців 2022 року. Безумовно, ми можемо говорити про те, що це не виникло на порожньому місці, що це готувалося роками і десятиліттями, але відбулось саме тоді, у цей період між кінцем лютого і червнем 2022 року»⁸. Справа у тім, що російсько-українська війна істотно змінила підходи до безпекових питань на європейському континенті (не випадково її слушно назвали «європейською війною»).

Повномасштабна російсько-українська війна, що розпочалася 24 лютого 2022 року, власне була спрямована на те, щоб унеможливити євроінтеграцію⁹. Ситуація стала більш ніж очевидною, коли потрапивши під тиск росії Україна й український народ шляхом Майдану та волевиявлення стали на боротьбу за свою незалежність. «Підступна повномасштабна збройна агресія РФ проти України, що розпочалася 24 лютого 2022 р., викликана, окрім маніакального, безглузлого й нереалістичного наміру кремлівського керівництва здобути реванш та відродити імперський статус Росії після краху

й розпаду СРСР, також європейським вибором України, послідовним курсом української влади на європейську та євроатлантичну інтеграцію, підтримуваним абсолютною більшістю громадян України»¹⁰. Так звану «спеціальну операцію» для росії витлумачують як «самозахист» від потенційної євроінтеграції України та вступу в НАТО. Саме євроінтеграційний дрейф Києва від зони «привілейованих інтересів» Москви визначають як головну причину російсько-української війни¹¹. З цієї ж гіпотези виходив польський дослідник Чеслав Партач (відомий своїми зовсім не проукраїнськими поглядами), коли твердив, що саме інтенсифікацію кроків України на шляху до інтеграції із західними структурами Росія розглядає як безпосередню загрозу для її сфери впливів¹². Вочевидь це не є єдиним поясненням мотивів дій рф (адже будь-які історичні процеси мають завжди цілий комплекс причин). Дослідники вказують, що російсько-українська війна, яка розпочалася 2014 р., не перша неприхована неоколоніальна війна росії. Їй, зокрема, передували дві чеченські та короткочасна російсько-грузинська війна 7–12 серпня 2008 р., уроки з яких, на жаль, Київ не засвоїв. Порівняння дослідниками щонайменше окремих аспектів саме російсько-грузинської та російсько-української воєн дозволяє побачити, що росія ініціювала обидві війни саме щоб запобігти розширенню НАТО й ЄС на Схід Європи, входження в її сферу інтересів — Грузії та України¹³.

Двозначність позиції європейців (Україну, яка зробила свій вибір на користь євроатлантичної інтеграції ще 2014 р., довго тримали на порозі ЄС та НАТО) остаточно й переконала російського диктатора, що у разі воєнного вторгнення в Україну колективний Захід не надасть підтримки / допомоги¹⁴. Водночас, на думку частини дослідників, своєю чергою саме вступ України до НАТО, повна інтеграція до структур Євросоюзу, подальша розбудова Збройних сил України, зміцнення економіки — на найближче десятиліття — це єдино правильна відповідь на потенційну загрозу, яка й надалі виникатиме з боку росії¹⁵ та буде запорукою післявоєнного відновлення¹⁶.

Тімоті Снайдер, наголошуючи на глобальному та історичному вимірі конфлікту, не випадково зауважив: «Ця війна — про утвердження принципів у XXI ст. та про можливість демократичного майбутнього»¹⁷. Це, своєю чергою, відкрило для України моральне та геополітичне «вікно можливостей». Здійснюючи опір широкомасштабній збройній російській агресії, потерпаючи від величезних людських і фінансово-економічних втрат, країна набула статусу кандидата на вступ до ЄС, продовжує євроінтеграцію в різних сферах, поглиблює партнерство з ЄС, виконує рекомендації Єврокомісії і реалізовує положення Угоди про асоціацію.

Експерти звертають увагу на те, що війна мала і позитивні, і негативні впливи на євроінтеграційні процеси: «Російська збройна інтервенція прискорила євроінтеграційні процеси в нашій країні, сприяла об'єднанню нації, зміцнила солідарність України та ЄС, а також консолідувала країни Євросоюзу у спільному протистоянні агресії кремля. Виникла нова якість відносин Києва і Брюсселя, складовими якої є отримання Україною статусу кандидата на вступ до ЄС, високий рівень довіри та безпрецедентна інтенсивність взаємних контактів, лібералізація торгово-економічного співробітництва. Водночас російська експансія негативно вплинула та уповільнила європейську інтеграцію України, яка під час війни зазнала величезних людських та економічних втрат і має зосереджувати значні ресурси на протистоянні російській інтервенції. У нинішніх умовах політична підтримка, військова, фінансова, гуманітарна допомога країн ЄС є критично важливими для України. Також дієвим інструментом протистояння країні-агресору є санкційна політика ЄС, координована з іншими країнами світу», — твердить Михайло Пашков.

Досвід «воєнної» євроінтеграції України (вперше за час існування ЄС), на переконання дослідників, не має аналогів. Прецедент надання для України (а також Молдови) статусу кандидата на вступ до ЄС ще до виконання попередньо визначених умов і готовності переходу країни на наступний рівень інтеграції є унікальним явищем у європейській політиці¹⁸. Так чи інак, темпи просування на європейському шляху — від подання заявки (лютий 2022 р.) до отримання статусу кандидата на вступ (червень 2022 р.) та включення України до Пакета про розширення на 2023 р. про початок перемовин визнають безпрецедентними в історії Євросоюзу.

Так, аналітики вказують, що процедура вступу до європейського співтовариства є чітко регламентованою і прецедентів розширення ЄС за «пришвидженою процедурою» не було (та й саме поняття з'явилося лише після подання Україною заявки на членство)¹⁹. Слушним у цьому контексті є висновок, що стрімкий процес набуття Україною статусу кандидата на вступ до ЄС є передовсім відображенням політичної волі стати «повноцінною» частиною Європи; символічним жестом у контексті нашої розмови варто вважати подачу заявки про вступ до ЄС через чотири дні після початку повномасштабного вторгнення рф в Україну.

Вітчизняні та зарубіжні аналітики, провадячи аналіз перспектив євроінтеграції України в умовах війни, виділяють переважно три можливі сценарії. Перший сценарій «позитивний» або «оптимістичний»: членство України в ЄС у короткостроковій перспективі (перемовини успішно завершаться за 4–5 років, до 2030 р. Україна отримає статус повноцінного члена Європейського Союзу з усіма перевагами спільного ринку й правового доробку). Саме таке бачення висловлював, наприклад, аналітик міжнародних відносин, автор каналу «Закордонна політика» Марцін Кусьмерчик: «Зміни в ЄС відбуваються на наших очах і перспектива входження України до європейської спільноти взагалі не повинна бути так віддаленою у часі»²⁰. Другий сценарій «негативний» або «песимістичний»: чи доживе ЄС до вступу туди України? (перемовини про вступ не розпочинаються і Україна залишається у статусі кандидата на вступ до ЄС кілька десятиліть). Третій сценарій «реалістичний» або «нейтральний»: членство України в ЄС — довгострокова перспектива (Україна розпочне перемовини про вступ після закінчення (або «замороження») війни, в другій половині 2020-х рр. ЄС надаватиме фінансову допомогу Україні для проведення реформ, проводитиме моніторинг відповідності Копенгагенським критеріям; процес ратифікації договору про вступ триватиме кілька років і Україна стане членом ЄС після 2035 р.). Саме про крайній варіант свого часу говорили міністерка закордонних справ Німеччини Анналена Бербок²¹ та прем'єр-міністр Словенії Янез Янша²². Хоч, до прикладу, Ігар Тишкевич з Українського інституту майбутнього (Ukrainian Institute for the Future), описав аж сім можливих сценаріїв — від найнеймовірніших і фантастичних до цілком реалістичних і можливих до реалізації уже найближчим часом (сценарій чорного лебедя для російської політичної системи; поразка України; «кордон 1991 року» або повна поразка росії; сценарій «заморозки»; «Мінськ-3»; «38 паралель»; тактична поразка рф), два з яких вважає для України кращими з реальних²³.

При цьому аналітики (такі, як Юзеф Ланг) визначили фактори, які відіграють роль у тому, який з цих сценаріїв буде реалізований: здатність Збройних Сил України ефективно протистояти армії рф та відновити контроль над окупованими українськими територіями; довготривалість військової та фінансової допомоги з боку Заходу, яка має вирішальне значення для підтримки українських військових зусиль; внутрішня ситуація в рф — проблема внутрішньої стабільності та непередбачуваності, що засвідчує спроба державного перевороту з боку ПВК «Вагнер» у липні 2023 р.²⁴.

Отримання статусу кандидата на вступ до Європейського Союзу є лише початком довготривалого процесу. Саме тому експерти розцінюють отримання статусу кандидата як своєрідний виклик. Експерти Центру Разумкова, підсумовуючи 2022 р., виокремлюють наступні моменти: 1) відбувається мобілізація політико-дипломатичного, фінансово-економічного та кадрового потенціалу для протистояння російській інтервенції, щоб забезпечити сильний військовий контингент на українсько-російському фронті та збільшити фінансування. Це, своєю чергою, впливає на людські та фінансові ресурси для євроінтеграції; 2) війна спричинила уповільнення реформ в рамках Угоди про асоціацію Україна — ЄС. Необхідність адаптації загальноєвропейських норм до умов воєнного стану та режиму бойових дій; 3) війна вплинула на рівень інтересу та активності бізнес-партнерів до співпраці з Україною і навпаки; 4) війна перетворила Україну на довгострокового реципієнта міжнародної допомоги (тож європейську інтеграцію починають розглядати у контексті воєнної, фінансово-економічної підтримки України та відновлення повоєння)²⁵. І лише успішне проведення реформ в Україні, на їхнє переконання, є ключовим фактором для подальшого прогресу в євроінтеграційному процесі, який включає реформи у сфері правосуддя, боротьби з корупцією, підвищення ефективності державного управління та розвитку демократичних інституцій²⁶.

Російсько-українська війна стала викликом не лише для України, а й для ЄС. На переконання експертів, Україна стала своєрідним тестом на готовність Заходу, й передовсім Європи, знову знайти та реалізувати свою цивілізаційну місію, сформувавши активну зовнішню політику. Необхідно згадати знаний прогноз Жана Монне, який твердив, що «Європа буде викувана у кризі» і буде прийнята низка рішень, прийнятих в тих часах²⁷. На його переконання, розвиток регіональної інтеграції стане якнайкращою відповіддю на ті виклики і проблеми, які будуть з'являтися. І саме з цієї перспективи варто розглядати наслідки російської агресії. Не можна оминати думки тих науковців, які займаються теорією євроінтеграції і звертають увагу на те, що загрози для безпеки радше не пришвидшать державотворчі тенденції у ЄС. «Війна може рівно ж викликати брак єдності і конфлікт, виявить асиметрію, яка зазвичай здається політично малопомітною та неістотною»²⁸. Так

чи інак, питання про те, чи війна Росії з Україною зміцнить, а чи послабить Євросоюз, виявилось далеко не риторичним для європейських експертів²⁹.

Прикметно, що з початком широкомасштабного вторгнення західні аналітики та політики передовсім обговорювали, що Захід може зробити для України, водночас не погіршуючи відносин з рф. Ольга Брусилівська³⁰ звернула увагу на першу дискусію між Люціною Александрою Гікою та Азуоласом Багдонасом. Якщо перша наголошувала на відсутності правових підстав для військового втручання на підтримку України, то вихідною позицією другого, навпаки, була необхідність для кожної країни надати допомогу Україні у випадку неспровокованої агресії. Так чи інак, аналіз зовнішньої політики ЄС дозволяє побачити її радикальну трансформацію: від обережних дій проти росії та продовження співпраці у стратегічних напрямках (зокрема енергетика) до уведення жорстких санкцій щодо найприбутковіших галузей російської економіки (ОПК, енергетика, транспорт) та ускладнення доступу до міжнародних фінансів³¹, яка стала предметом окремого розгляду³². Нині аналітики виділяють кілька основних напрямів залученості офіційного Брюсселя до врегулювання російсько-української війни: дипломатичні кроки врегулювання, застосування санкцій та надання всілякої (фінансової, військової, гуманітарної) підтримки Україні у цьому протистоянні. І кожен з них є важливим.

Висновки. Ускладнена сучасна міжнародна обстановка та російсько-українська війна ще більше спонукають науковців до осмислення тенденцій та пріоритетів взаємодії України й ЄС для реального визначення шляхів оптимального виміру реалізації європейського курсу України. Автори, які висловлювалися щодо причин широкомасштабного вторгнення у лютому 2022 р., тлумачать його як спробу перегляду безпекової ситуації, яка склалася у Європі після 1989 р., і вказують, що це не лишень спроба домогтися васальності України на кшталт Білорусі, а й сигналізувати неприйняття можливості подальшого розширення ЄС і НАТО на схід. Аналітики одностайні у взаємовиключності наслідків повномасштабної російсько-української війни: з одного боку, вона завдала й продовжує завдавати непоправних втрат Україні та українському суспільству, а з іншого, всупереч російським цілям, стимулювала і зробила безальтернативним європейський вектор розвитку. Здійснюючи опір збройній агресії рф, країна отримала статус кандидата на вступ до ЄС, поглибила рівень співробітництва з країнами ЄС. Внаслідок повномасштабної війни Україна опинилася у новій ролі «передової» оборонної боротьби демократичної Європи проти російської імперської агресії. При цьому експертні висновки чітко виявляють двосторонність процесу євроінтеграції. Саме тому формулюючи чинники, котрі вплинуть на місце, яке займе Україна в європейській сім'ї, Мирослав Маринович визначив два: перше — Україна має увійти в об'єднану Європу повноцінним державним суб'єктом, який тямить свою ідентичність і має еліту, що усвідомлює національні інтереси; друге — цілком ймовірне переформатування і самого Європейського Союзу (зокрема в бік вияву культурних особливостей)³³.

¹ З. Бжезінський, *Велика шахівниця* [Large Chessboard], Львів — Івано-Франківськ, Лілея-НВ, 2000, с. 121.

² *Die Europäische Union, Russland und Eurasien: die Rückkehr der Geopolitik* Winfried Schneider-Deters [The European Union, Russia and Eurasia: the Return of Geopolitics Winfried Schneider-Deters], Berlin, Berliner Wissenschafts-Verlag, 2008, 656 s.

³ Детальний аналіз історіографії характеру російсько-української війни (в тому числі й цивілізаційного) див.: М. Галів, В. Ільницький, *Характер сучасної російсько-української війни (2014–2023): вітчизняний історіографічний дискурс* [The Nature of the Modern Russian-Ukrainian War (2014–2023): Domestic Historiographical Discourse], in «Проблеми гуманітарних наук: зб. наук. пр. Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Історія», 2023, вип. 13/55, с. 47–73.

⁴ А. Киридон, С. Троян, *Цивілізаційна війна 2014–2022: національно-визвольна війна України XXI століття (теоретичний дискурс)* [Civilization War 2014–2022: Ukraine's National Liberation War of the Twenty-First Century (Theoretical Discourse)], in «The Russian-Ukrainian War (2014–2022): Historical, Political, Cultural-Educational, Religious, Economic and Legal Aspects», Riga, «Baltija Publishing», 2022, с. 523–534.

⁵ О. Калакура, *Етнополітичні дослідження системи наукового осмислення уроків війни російської федерації проти України* [Ethno-Political Studies of the System of Scientific Comprehension of the Lessons of the Russian Federation's War Against Ukraine], in «Наука і освіта в умовах російсько-української війни: виклики та завдання в контексті національної безпеки», Київ–Дрогобиць–Львів–Переяслав–Ужгород–Запоріжжя, Видавничий дім «Гельветика», 2024, т. II, с. 236.

⁶ О. Резнік, *Євроінтеграційні прагнення українці: від амбівалентності до увіраження* [European Integration Aspirations of Ukrainians: From Ambivalence to Clarity], URL: <https://dif.org.ua/article/evrointegratsiyni-pragnennya-ukraintsiv-vid-ambivalentnosti-do-uviraznennya>

- ⁷ І. Тодоров, *Євроатлантична інтеграція України. Історія та сучасність* [Euro-Atlantic Integration of Ukraine. History and Present], Ужгород, ТОВ «РІК-У», 2022, с. 10.
- ⁸ К. Заремко, *Від країни-невидимки до топ-пріоритету ЄС: еволюція відносин України та ЄС очима експертів* [From an Invisible Country to a Top EU Priority: Evolution of Ukraine-EU Relations in the Eyes of Experts], URL: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://neweurope.org.ua/uk/analytics/vid-krayiny-nevydymky-do-top-priorytetu-yes-evolyutsiya-vidnosyn-ukrayiny-ta-yes-ochyma-ekspertiv/&ved=2ahUKEwjyuaCCmoGKAxUOh_0HhacRELoQFnoECAQQAgs&usg=AOvVaw2-wboCaZAWnlwe5MabAePj
- ⁹ О. Віннічук, В. Маркітантов, В. Чабанов, *Російська агресія як чинник європейської інтеграції України* [Russian Aggression as a Factor of Ukraine's European Integration], in «Політикус: науковий журнал», 2022, вип. 4–2, с. 26.
- ¹⁰ С. Віднянський, *Україна — Європейський Союз: новий етап взаємовідносин в умовах російсько-української війни 2014–2022 рр.* [Ukraine — the European Union: a New Stage of Relations in the Context of the Russian-Ukrainian War of 2014–2022], in «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки», 2022, вип. 31, с. 10.
- ¹¹ М. Пашков, *Російсько-український конфлікт: фактор відчуження* [The Russian-Ukrainian Conflict: the Alienation Factor], in «Агора: Російсько-українські відносини: від травм та конфліктів до примирення та співучасті», 2015, вип. 15, с. 22.
- ¹² Cz. Partacz, *Historyczno-polityczne przyczyny wojny rosyjsko-ukraińskiej 2022* [Historical and Political Reasons for the Russian-Ukrainian War of 2022], in «Symbolas Europaeae. Studia Humanistyczne Politechniki Koszalińskiej (2021–2023)», 2024, nr. 16, s. 115.
- ¹³ Ю. Тишкун, Д. Процько, *Російсько-українська війна в призмі сучасних критичних подій міжнародних теорій міжнародних відносин* [The Russian-Ukrainian War in the Prism of Current Critical Events in International Theories of International Relations], in «Політичне життя = Political Life», 2022, № 2, с. 52.
- ¹⁴ А. Киридон, С. Троян, *Метаспростори російсько-української війни в причинно-наслідковій парадигмі* [Metaspaces of the Russian-Ukrainian War in the Causal Paradigm], in «Російсько-українська війна. Енциклопедичний глосарій», Київ, Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2024, вип. 1, с. 78.
- ¹⁵ М. Козловець, *Вплив російсько-української війни на світовий порядок* [The Impact of the Russian-Ukrainian War on the World Order], in «Україна в умовах формування нового світового порядку: зб. матеріалів XXXV Харків. політ. читань» (м. Харків, 28 квітня 2023 р.), Харків, Право, 2023, с. 24.
- ¹⁶ В. Гришко, Б. Киричук, *Євроінтеграція як запорука післявоєнного відновлення України: актуальні проблеми та перспективи розвитку* [European Integration as a Key to Ukraine's Post-War Recovery: Current Issues and Development Prospects], in «Південноукраїнський правничий часопис», 2022, № 4, ч. 1, с. 30–36.
- ¹⁷ T. Snyder, *Ukraine Holds the Future. The War Between Democracy and Nihilism*, «Foreign Affairs», 2022, September–October, URL: <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/ukraine-war-democracy-nihilism-timothy-snyder>
- ¹⁸ О. Близняк, А. Риков, *Процес євроінтеграції України в умовах повномасштабної російсько-української війни: проблеми та перспективи* [The Process of Ukraine's European Integration in the Context of a Full-Blown Russian-Ukrainian War: Problems and Prospects], in «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», 2023, № 2 (16), с. 123.
- ¹⁹ Н. Макаренко, *Нові перспективи вступу України до Європейського Союзу: вплив російсько-української війни 2022 року на євроінтеграцію* [New Prospects for Ukraine's Accession to the European Union: The Impact of the Russian-Ukrainian War of 2022 on European Integration], in «Аналітично-порівняльне правознавство: електронне наукове видання», 2022, № 1, с. 369.
- ²⁰ *Publicyści i analitycy o wejściu Ukrainy do UE i NATO: to duże wyzwanie dla Polski* [Columnists and Analysts on Ukraine's Accession to the EU and NATO: it is a Big Challenge for Poland], URL: <https://www.pap.pl/mediaroom/publicysci-i-analitycy-o-wejsciu-ukrainy-do-ue-i-nato-duze-wyzwanie-dla-polski>
- ²¹ *Politico. Germany Tells Ukraine «No Shortcut» to EU Membership as Baerbock Meets Zelenskyy*, URL: <https://www.politico.eu/article/annalena-baerbock-no-shortcut-ukrainian-eu-membership>
- ²² *Прем'єр Словенії: є країни, які хотіли б лишити Україну в «залі очікування» ЄС* [Slovenian Prime Minister: There Are Countries That Would Like to Leave Ukraine in the EU's «Waiting Room»], URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/31/7140339/>
- ²³ І. Тишкевич, *Сценарії завершення війни. 2023* [Scenarios for the End of the War. 2023], URL: <https://uifuture.org/publications/scenariyi-zavershennya-vijny-v-uif-prezentuvaly-dopovid-shhodo-togo-koly-ta-zayakyh-umov-v-ukrayini-mozhlyve-zavershennya-vijny/>
- ²⁴ J. Lang, *Jak zakończyć wojnę na Ukrainie? Scenariusze zakończenia konfliktu* [How to End the War in Ukraine? Scenarios for Ending the Conflict], Kraków, Centrum Analiz Klubu Jagiellońskiego, 2023, 65 s.
- ²⁵ *Євроінтеграція в умовах війни: виклики і перспективи. 2022* [European Integration in Times of War: Challenges and Prospects. 2022], URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/12/28/2022-MATRA-IV-KVARTAL-7.pdf>
- ²⁶ І. Діп, *Євроінтеграція України на сучасному етапі: постановка проблеми* [Ukraine's European Integration at the Present Stage: Problem Statement], in «Часопис Київського університету права», 2022, № 2–4, с. 182.
- ²⁷ J. Monnet, *Memoirs*, London, Collins, 1978, p. 417.
- ²⁸ P. Gendhel, L. Leek, J. Weyns, *War and Integration The Russian Attack on Ukraine and the Institutional Development of the EU*, in «Journal of European Integration» 2023, vol. 45, no. 3, p. 356.

- ²⁹ Z. Czachór, *Czy wojna Rosji z Ukrainą wzmocni czy osłabi Unię Europejską? Neofunkcjonalizm versus neorealizm — zderzenie perspektyw i ujęć* [Will Russia's War With Ukraine Strengthen or Weaken the European Union? Neofunctionalism Versus Neorealism — a Clash of Perspectives and Approaches], in «Studia Polityczne», 2024, vol. 52, nr. 1, s. 119–133.
- ³⁰ О. Брусилівська, *Російсько-українська війна: попередні уроки для ЄС та сценарії майбутнього* [The Russian-Ukrainian War: Previous Lessons for the EU and Future Scenarios], in «Політикус: науковий журнал», 2022, вип. 1–2, с. 17.
- ³¹ Є. Горюнова, *Зовнішня політика ЄС щодо російсько-української війни (2014–2022 рр.)* [EU Foreign Policy on the Russian-Ukrainian War (2014–2022)], in «Політикус», 2022, вип. 4, с. 49.
- ³² Є. Стоян, К. Артеменко, О. Пищенко, *Санкційна відповідь ЄС на повномасштабну війну в Україні (політико-правовий аспект)* [The EU's Sanctions Response to the Full-Scale War in Ukraine (Political and Legal Aspect)], in «Юридичний науковий електронний журнал», 2023, № 4, с. 735–738.
- ³³ М. Мариневич, *Європейський сентимент українців* [European Sentiment of Ukrainians], URL: <https://www.robertschuman.eu/ua/questions-d-europe/735-європейський-сентимент-українців>

References

- Blyzniak O., Rykov A., Protse yevrointehratsii Ukrainy v umovakh povnomashtabnoi rosiisko-ukrainskoi viiny: problemy ta perspektyvy [The Process of Ukraines European Integration in the Context of a Full-Blown Russian-Ukrainian War: Problems and Prospects], in «Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii», 2023, № 2 (16), s. 119–135.
- Brusylovska O., Rosiisko-ukrainska viina: poperedni uroky dlia YeS ta stsenarii maibutnoho [The Russian-Ukrainian War: Previous Lessons for the EU and Future Scenarios], in «Politykus: naukovyi zhurnal», 2022, vyp. 1–2, s. 15–22.
- Bzhezynskiy Z., Velyka shakhivnytsia [Large Chessboard], Lviv — Ivano-Frankivsk, Lileia-NV, 2000, 236 s.
- Czachór Z., Czy wojna Rosji z Ukrainą wzmocni czy osłabi Unię Europejską? Neofunkcjonalizm versus neorealizm — zderzenie perspektyw i ujęć [Will Russias War With Ukraine Strengthen or Weaken the European Union? Neofunctionalism Versus Neorealism — a Clash of Perspectives and Approaches], in «Studia Polityczne», 2024, vol. 52, nr. 1, s. 119–133.
- Die Europäische Union, Russland und Eurasien: die Rückkehr der Geopolitik Winfried Schneider-Deters [The European Union, Russia and Eurasia: the Return of Geopolitics Winfried Schneider-Deters], Berlin, Berliner Wissenschafts-Verlag, 2008, 656 s.
- Dir I., Yevrointehratsiia Ukrainy na suchasnomu etapi: postanovka problemy [Ukraines European Integration at the Present Stage: Problem Statement], in «Chasopys Kyivskoho universytetu prava», 2022, № 2–4, s. 179–183.
- Gendhel P., Leek L., Weyns J., War and Integration The Russian Attack on Ukraine and the Institutional Development of the EU, in «Journal of European Integration» 2023, vol. 45, no. 3, p. 343–360.
- Haliv M., Ilnytskyi V., Kharakter suchasnoi rosiisko-ukrainskoi viiny (2014–2023): vitchyzniani istoriohrafichni dyskurs [The Nature of the Modern Russian-Ukrainian War (2014–2023): Domestic Historiographical Discourse], in «Problemy humanitarnykh nauk: zb. nauk. pr. Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Istoriia», 2023, vyp. 13/55, s. 47–73.
- Horiunova Ye., Zovnishnia polityka YeS shchodo rosiisko-ukrainskoi viiny (2014–2022 rr.) [EU Foreign Policy on the Russian-Ukrainian War (2014–2022)], in «Politykus», 2022, vyp. 4, s. 45–51.
- Hryshko V., Kyrychuk B., Yevrointegratsiia yak zaporuka pislivoiennoho vidnovlennia Ukrainy: aktualni problemy ta perspektyvy rozvytku [European Integration as a Key to Ukraines Post-War Recovery: Current Issues and Development Prospects], in «Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys», 2022, № 4, ch. 1, s. 30–36.
- Kalakura O., Etnopolitychni doslidzhennia systemy naukovoho osmyslennia urokiv viiny rosiiskoi federatsii proty Ukrainy [Ethno-Political Studies of the System of Scientific Comprehension of the Lessons of the Russian Federations War Against Ukraine], in «Nauka i osvita v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny: vyklyky ta zavdannia v konteksti natsionalnoi bezpeky», Kyiv–Drohobych–Lviv–Pereiaslav–Uzhhorod–Zaporizhzhia, Vydavnychi dim «Helvetyka», 2024, t. II, s. 235–238.
- Kozlovets M., Vplyv rosiisko-ukrainskoi viiny na svitovy poriadok [The Impact of the Russian-Ukrainian War on the World Order], in «Ukraina v umovakh formuvannia novoho svitovoho poriadku: zb. materialiv XXXV Kharkiv. polit. chytan» (m. Kharkiv, 28 kvitnia 2023 r.), Kharkiv, Pravo, 2023, s. 20–25.
- Kyrydon A., Troian S., Metaprostory rosiisko-ukrainskoi viiny v prychynno-naslidkovii paradyhmi [Metaspaces of the Russian-Ukrainian War in the Causal Paradigm], in «Rosiisko-ukrainska viina. Entsyklopedychnyi hlosarii», Kyiv, Derzhavna naukova ustanova «Entsyklopedyche vydavnytstvo», 2024, vyp. 1, s. 65–90.
- Kyrydon A., Troian S., Tsyvilizatsiina viina 2014–2022: natsionalno-vyzvolna viina Ukrainy XXI stolittia (teoretychni dyskurs) [Civilization War 2014–2022: Ukraines National Liberation War of the Twenty-First Century (Theoretical Discourse)], in «The Russian-Ukrainian War (2014–2022): Historical, Political, Cultural-Educational, Religious, Economic and Legal Aspects», Riga, «Baltija Publishing», 2022, s. 523–534.
- Lang J., Jak zakończyć wojnę na Ukrainie? Scenariusze zakończenia konfliktu [How to End the War in Ukraine? Scenarios for Ending the Conflict], Kraków, Centrum Analiz Klubu Jagiellońskiego, 2023, 65 s.

16. Makarenko N., Novi perspektyvy vstupu Ukrainy do Yevropeiskoho Soiuzu: vplyv rosiisko-ukrainskoi viiny 2022 roku na yevrointehratsiiu [New Prospects for Ukraines Accession to the European Union: The Impact of the Russian-Ukrainian War of 2022 on European Integration], in «Analitychno-porivnialne pravoznavstvo: elektronne naukove vydannia», 2022, № 1, s. 366–369.
17. Marynovych M., Yevropeyskyi sentyment ukrainsiv [European Sentiment of Ukrainians], URL: <https://www.robertschuman.eu/ua/questions-d-europe/735-yevropeyskyi-sentyment-ukrainsiv>
18. Monnet J., Memoirs, London, Collins, 1978, 544 p.
19. Partacz Cz., Historyczno-polityczne przyczyny wojny rosyjsko-ukraińskiej 2022 [Historical and Political Reasons for the Russian-Ukrainian War of 2022], in «Symbolas Europaeae. Studia Humanistyczne Politechniki Koszalińskiej (2021–2023)», 2024, nr. 16, s. 115–126.
20. Pashkov M., Rosiisko-ukrainskyi konflikt: faktor vidchuzhennia [The Russian-Ukrainian Conflict: the Alienation Factor], in «Ahora: Rosiisko-ukrainski vidnosyny: vid travm ta konfliktiv do prymyrennia ta spivuchasti», 2015, vyp. 15, s. 21–26.
21. Politico. Germany Tells Ukraine «No Shortcut» to EU Membership as Baerbock Meets Zelenskyy, URL: <https://www.politico.eu/article/annalena-baerbock-no-shortcut-ukrainian-eu-membership>
22. Premier Slovenii: ye krainy, yaki khotily b lyshyty Ukrainu v «zali ochikuvannia» YeS [Slovenian Prime Minister: There Are Countries That Would Like to Leave Ukraine in the EUs «Waiting Room»], URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/31/7140339/>
23. Publicyści i analitycy o wejściu Ukrainy do UE i NATO: to duze wyzwanie dla Polski [Columnists and Analysts on Ukraines Accession to the EU and NATO: it is a Big Challenge for Poland], URL: <https://www.pap.pl/mediaroom/publicysci-i-analitycy-o-wejsci-ukrainy-do-ue-i-nato-duze-wyzwanie-dla-polski>
24. Reznik O., Yevrointehratsiini prahnennia ukrainsi: vid ambivalentnosti do uvyraznennia [European Integration Aspirations of Ukrainians: From Ambivalence to Clarity], URL: <https://dif.org.ua/article/evrointegratsiyni-prahnennya-ukrainsiv-vid-ambivalentnosti-do-uvyraznennya>
25. Snyder T., Ukraine Holds the Future. The War Between Democracy and Nihilism, «Foreign Affairs», 2022, September–October, URL: <https://www.foreignaffairs.com/ukraine/ukraine-war-democracy-nihilism-timothy-snyder>
26. Stoian Ye., Artemenko K., Pyschenkova O., Sanktsiina vidpovid YeS na povnomasshtabnu viinu v Ukraini (polityko-pravovyi aspekt) [The EUs Sanctions Response to the Full-Scale War in Ukraine (Political and Legal Aspect)], in «Iurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal», 2023, № 4, s. 735–738.
27. Todorov I., Yevroatlantychna intehratsiia Ukrainy. Istoriia ta suchasnist [Euro-Atlantic Integration of Ukraine. History and Present], Uzhhorod, TOV «RIK-U», 2022, 376 s.
28. Tyshkevych I., Stsenarii zavershennia viiny. 2023 [Scenarios for the End of the War. 2023], URL: <https://uifuture.org/publications/scenariyi-zavershennya-vijny-v-uif-prezentuvaly-dopovid-shhodo-togo-koly-ta-za-yakyh-umov-v-ukrayini-mozhlyve-zavershennya-vijny/>
29. Tyshkun Yu., Protsko D., Rosiisko-ukrainska viina v pryzmi suchasnykh krytychnykh podii mizhnarodnykh teorii mizhnarodnykh vidnosyn [The Russian-Ukrainian War in the Prism of Current Critical Events in International Theories of International Relations], in «Politychne zhyttia = Political Life», 2022, № 2, s. 48–55.
30. Vidnianskyi S., Ukraina — Yevropeyskyi Soiuz: novyi etap vzaiemovidnosyn v umovakh rosiisko-ukrainskoi viiny 2014–2022 rr. [Ukraine — the European Union: a New Stage of Relations in the Context of the Russian-Ukrainian War of 2014–2022], in «Mizhnarodni zviazky Ukrainy: naukovi poshuky i znakhidky», 2022, vyp. 31, s. 10–37.
31. Vinnichuk O., Markitantov V., Chabanov V., Rosiiska ahresiia yak chynnyk yevropeiskoi intehratsii Ukrainy [Russian Aggression as a Factor of Ukraines European Integration], in «Politykus: naukovyi zhurnal», 2022, vyp. 4–2, s. 23–29.
32. Yevrointehratsiia v umovakh viiny: vyklyky i perspektyvy. 2022 [European Integration in Times of War: Challenges and Prospects. 2022], URL: <https://razumkov.org.ua/images/2022/12/28/2022-MATRA-IV-KVARTAL-7.pdf>
33. Zaremko K., Vid krainy-nevydymky do top-priorytetu YeS: evoliutsiia vidnosyn Ukrainy ta YeS ochyma ekspertiv [From an Invisible Country to a Top EU Priority: Evolution of Ukraine-EU Relations in the Eyes of Experts], URL: https://www.google.com/url?esrc=s&q=&rct=j&sa=U&url=https://neweurope.org.ua/uk/analytics/vid-krayiny-nevydymky-do-top-priorytetu-yes-evolyutsiya-vidnosyn-ukrayiny-ta-yes-ochyma-ekspertiv/&ved=2ahUKEwjyjaCCmoGKAxUOh_0HHacRELoQFnoECAQQAg&usg=AOvVaw2-wboCaZAWnlwe5MabAePj